

ЛІТЕРАТУРА:

1. Andre Bazen. What is Cinema :essays selected and translated by Hugh Gray / A. Bazen. — Berkeley : University of California Press, 1971. — 457 p.
2. Ebert R. Life Itself: A Memoir / R. Ebert. — Grand Central Publishing; 1st edition, 2011. — 448 p.
3. Ebert R. Roger Ebert's Book of Film: From Tolstoy to Tarantino, the Finest Writing From a Century of Film / R. Ebert. — W. W. Norton & Company; 1st edition, 1996 — 788 p.
4. Film Analysis Guide [Internet Source] // Film Studies Program : [website] / Yale University — Procedure of access : <http://www.classes.yale.edu> (23. 05. 2014). — Title from the screen.
5. Haberski O., Raymond J. Jr. It's Only A Movie!: Film and Critics in American Culture / O. Haberski. — University Press of Kentucky, 2001. — 424 p.
6. Культ особи : Лариса Брюховецька [Електронний ресурс] // Радіо «Промінь» : [website] — Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=UaVUXHTUa5g (23. 05. 2014). — Назва з екрану.
7. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. Михайлин — [вид. 3-є, доп. і поліпш.] — К : ЦУЛ, 2002. — 284 с.
8. Rosenbaum J. Movie Wars: How Hollywood and the Media Conspire to Limit What Films We Can See / J. Rosenbaum. — A Cappella Books, 2000. — 358 p.
9. Тертычный А. Жанры периодической печати : учеб. пособ. — М. : Аспект Пресс, 2000. — 438 с.

І. А.Ткаченко

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
(м. Кіровоград)

“ДИТЯЧИЙ КОБЗАР” ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ВИДАВНИЧІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ “ВИДАВНИЦТВА СТАРОГО ЛЕВА”: КВАЛІЛОГІЧНИЙ РАКУРС

У репертуарі дитячої книги завжди особливе місце посідали перевидання творів класиків. З позицій квалілогії видання (науки про якість як комплексне явище) аналіз цього сегменту видань є актуальним з огляду на його адресата – дитину, специфіку його змістово-комунікативної природи, парадигмальність змін та викликів у видавничій галузі (жорсткість конкурентного середовища, здорожчання видань, високі вимоги до якості видавничої продукції, пріоритетність інших соціокультурних чинників у виборі джерел інформації тощо). Для того, щоб продемонструвати, як працюють квалілогічні практики, ми обрали видання “Дитячий кобзар” Тараса Шевченка – новий проект “Видавництва Старого Лева”, презентований на Львівському Форумі видавців у 2013 році. Ініціатори видання стверджують, що аналогів “Кобзаря” для дітей в українському інформаційному просторі не існує. Здійснений нами контент-моніторинг показав, що подібні видавничі ідеї втілювалися в життя, проте не позиціонувалися як дитячий кобзар, хоч і містили вибрані поезії з творчості Т. Шевченка, які адаптуються для дитячої аудиторії.

“Дитячий кобзар” львівського видавництва вирізняється ілюстраційною концепцією, яка є його формо- і змістотворчою складовою, “брендовою пропозицією”. “Складники унікальності книги – це особливо популярний автор, актуальна проблема, оригінальний текст і видавничі рішення. У будь-якому разі книга має містити важливий компонент, який відсутній у виданнях-аналогах і продуктах-замінниках [...] це солідний конкурентний фактор” [17, с. 41], – наголошує В. Теремко. Перелічені книгознавцем складники ефективно спрацьовують у виданні, яке ми обрали для квалілогічного аналізу.

Мета статті – здійснити системний аналіз якості видавничої інтерпретації творів “Кобзаря” Тараса Шевченка у “Дитячий кобзар”, виданий у “Видавництві Старого Лева” [14]. “Дитячий кобзар” Т. Шевченка розглядається в книгознавчому контексті вперше, враховуючи всі квалілогічні параметри оцінки видання. В цьому полягає актуальність дослідження.

Для реалізації поставленої мети ми окреслили такі завдання: зробити огляд видавничих модифікацій “Кобзаря” Тараса Шевченка; окреслити специфіку квалілогічного аналізу видання; здійснити комплексний квалілогічний аналіз видавничої інтерпретації проекту “Дитячий кобзар” (“Видавництво Старого Лева”).

Об’єкт дослідження – “Кобзар” Тараса Шевченка у його видавничих модифікаціях.
Предмет дослідження – квалілогічний аналіз видавничої інтерпретації книги “Дитячий кобзар” (“Видавництво Старого Лева”, м. Львів).

Гіпотеза дослідження. Вимоги до якості дитячого видання зумовлені типологічними особливостями цього сегменту. Система оцінки якості видання будується на розумінні книги як єдності наративних, видавничих і читацьких дискурсів. Квалілогічний аналіз видання відкриває можливості встановлювати певний еталон якості видання, враховуючи його типологічну специфіку. З позицій квалілогії видання (науки, яка розглядає якість видання з погляду філософських, естетичних, соціально-психологічних, метрологічних, технологічних, економічних, товарознавчих й інформаційних аспектів [1, с. 7]) видання є соціо-технічною системою. Високі показники якості видання – технологічні, естетичні, змістові, соціально-економічні, експлуатаційні – в своїй системній дії сприяють позитивному іміджу видання.

В сучасних ринкових умовах перевидання книги – важливий критерій її актуальності. Перевидання класики зараховують до категорії безпрограшних видань [19]. “Кобзар” Тараса Шевченка безсумнівно належить до категорії соціально значущих видань, які мають багаторічну, часом драматичну, видавничу історію. У зв’язку із відзначенням 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка процес створення перевидань “Кобзаря” поживався в останні декілька років. Варто згадати про окремі перевидання, які підтверджують викладені вище тези.

Ексклюзивний “Кобзар” з ілюстраціями Софії Караффи-Корбут (видавництво “Каменярь”), який має ще дві видавничі модифікації – повноколірний, а також меншого формату, одноколірний, з трохи меншим шрифтом, під гаслом “Кобзар” – у кожному хаті”: “У Львові й загалом на Галичині “Кобзар” Тараса Шевченка не видавали впродовж 50 років. “Книга, вихід якої готували в “Каменярі” впродовж 15 років, вийшла без цензури і з повним циклом її графічних станкових робіт (окремі з них мають понад 2 метри), що їх, як ілюстрації “Кобзаря” у 1960-ті роки, підготувала видатний графік Софія Караффа-Корбут”, – наголосив директор видавництва “Каменярь” Дмитро Сапіга під час презентації видання [13].

Видавництво “Дух і літера” перевидало “Кобзар” в 2009 році з ілюстраціями Василя Седляра – відомого майстра монументального живопису, книжкової графіки та декоративно-прикладного мистецтва. Мистецтвознавці стверджують, що саме за ілюстрації, які свого часу до “Кобзаря” створив Василь Седляр, художник і був розстріляний 1937 року (ілюстрації до творів Шевченка фігурували у справі Седляра). Роботи митця зберігалися в архівах Національного художнього музею, у приватних колекціях. “Ці ілюстрації все-таки найкращі з тих, що існують, – зазначає професор Дмитро Горбачов. – Тому що тут збіглися два моменти: біблійність Шевченка – та іконність Седляра й інших бойчуків. Вони багато чого взяли від ікони, тому дуже оригінальні форми їхні. Це першим зауважив Аполінер у Парижі. І тому що ця іконність, а Шевченко сам біблійний [...] – між ними суголосся таке” [11].

Видавнича інтерпретація творів із “Кобзаря” для дітей – окремий книгознавчий сюжет. Декілька таких проектів з’являлися ще в радянський час у видавництві “Веселка” [14; 15], а також в часи незалежності України (вірші та поеми Т. Шевченка, що вивчаються в 1-4 класах загальноосвітньої школи) [5]. Ці видання об’єднують читацьку адресність – дитяча, за своєю видавничою природою вони є збірками – виданнями з вибраними творами за встановленим критерієм. Авторське ілюстрування творів Тараса Шевченка – особлива прикмета кожного із названих видавничих проектів. Візуалізація творів “Кобзаря” – невід’ємний конструктивний елемент для моделювання художнього світу в свідомості маленького читача. Йдеться про системний виховний вплив, який мають ілюстрації: естетичний (виховання смаків юної аудиторії), пізнавальний (важливим є не деформувати історичну реальність та специфіку предметного світу, відображеного поетичним словом), патріотичний (світ творів Шевченка – український, для ілюстратора серйозним завданням є не загубити ту самодостатність художніх моделей, яка властива поетові), профорієнтаційний (діти знайомляться з різними техніками ілюстрування, пізнають особливості книжкової справи, книжкового дизайну, адже видання різноформатні, мають ідіостильові вияви) тощо.

“Відповідальність” за якість української дитячої книги перехідної доби несе й художник-ілюстратор, якого вважаємо співавтором, а часом й повноцінним його автором [10, с. 207], – акцентує Емілія Огар, фахівець з редакторської оцінки видань для дітей. “Ди-

тячий кобзар” має очевидну конкурентну перевагу – якісні ілюстрації та адекватну поліграфічну інтерпретацію (формат, якість друку, текстура паперу), які роблять видання ошатним та надають йому статусу подарункового. Це та брендова пропозиція, яка виконує і компенсаторну функцію: наприклад, неуніфікованість розмірних характеристик поезій (є як і повнотекстові, так і цитати, вирвані з контексту [14, с. 24], [14, с. 30]), що заважає цілісному сприйнятті вірша; відсутність ілюстрацій на окремих розворотах [14, с. 34-35] та сторінках [14, с. 56, с. 58, с. 55, с. 50, с. 46, с. 44, с. 32, с. 30, с. 28], особливо в другій частині книги (їх небагато, проте ілюстраційна насиченість видання вказує на те, що весь простір видання має бути заповненим ілюстраціями) тощо. У цьому виданні компенсаторні механізми задоволення якістю покладені на ілюстрації, їх естетичну та художню виразність, тому такі зауваження в цілому на загальну оцінку якості не впливають, а для звичайного читача вони є навіть непомітними.

Важливу цінність для кваліфікаційного аналізу видання має залучення дискурсивного контексту, в конкретно цьому прикладі – публічна презентація видавничого проекту. Для об’єктивності оцінки якості “Дитячого кобзаря” ми звернулися до ЗМІ, які висвітлювали всі презентаційні акції цього видання. Цінність презентації в тому, що ми отримуємо можливість почути історію створення книги з вуст творчого колективу.

“Коли ми приймали рішення про видання “Дитячого Кобзаря”, то виходили насамперед з ідеї створити яскраву кольорову книгу, з привабливими ілюстраціями і такими текстами, які не відлякали б дітей від Шевченкового слова надмірним трагізмом, – коментує ідейний задум книги головний редактор видавництва Мар’яна Савка. – На той момент ми не знайшли на ринку аналогічного видання. Тим паче упорядник, Зірка Мензатюк, нам особисто говорила про потребу в такому “Кобзареві” вже кілька років поспіль. Зараз книга в топах продажу” [4].

Бачимо, що ініціатори проекту маркетингову новизну видання вбачали саме в ілюстраційному оформленні творів поета, не хеткуючи при цьому таким критерієм відбору текстів як життєствердження і оптимізм автора: “Це красиве подарункове видання, – наголошує Мар’яна Савка. – Переважно дали уривки поезії Шевченка без трагізму, який властивий поету. Його дитині ще зарано сприймати. Вийшов світлий і позитивний “Кобзар”. Тут вірші, які увійшли до шкільної програми, і такі, що пройшли повз увагу школи. На кожному розвороті – велика ілюстрація і один вірш. Всього більше сорока текстів. Тут є описи природи, українського села з біленими хатами, козаччини, образ кобзаря. Орієнтувалися на школярів молодших класів. Хочеться, щоб крім драматичного Шевченка, діти знали його в іншому світлі” [4].

Чітко окреслена цільова аудиторія видання (середній шкільний вік, третя вікова група за стандартом [12, с. 246]) вказують на продуману упорядниками стратегічну комунікативну модель “Дитячого кобзаря”. “Культура дитячої книги оцінюється на підставі універсальних вимог, що висувуються до культури книги загалом, проте за відповідну точку в моделюванні системи кваліфікаційних критеріїв оцінки дитячого видання слугує вік конкретної дитячої аудиторії – ним визначаються можливості сприйняття й розуміння закладених у ньому смислів, його загальна функціональність” [10, с. 117], – наголошує Е. Огар. “Дитячий кобзар” відповідає дотриманню зазначених параметрів якості.

Знаково, що “Дитячий Кобзар” “Видавництва Старого Лева” пройшов у програму “Українська книга” – позитивний результат програми і в тому, що українські бібліотеки отримали 3000 примірників. Це теж важливий факт, який підтверджує унікальність і якість видання.

Важливими для комплексного аналізу видання є коментарі ілюстратора Марини Михайлошиної: “Перед ілюструванням “Кобзаря” нічого не продивлялась. Як виявилось, чуже дуже відволікає. Тепер стараюсь навпаки – заглянути в себе. Це ж моя книга. На ілюстрування загалом пішло щось біля року. Точний час важко сказати – були тимчасові перерви в роботі. Після того, як зробила перші 10 ілюстрацій, взагалі вирішила все перемалювати, десь місяць “перемальовувала”, експериментувала з різними матеріалами, але на кінець повернулася до тих гуашей, з яких і починала. У дитинстві я ненавиділа не тільки “Кобзар”, а й самого Шевченка до купи. Справа в тому, що мені “пощастило” з учителем, який вважав, що, крім Шевченка, іншої літератури взагалі не треба, тому, м’яко кажучи, так захоплював клас до тупого зубріння з “Кобзаря”, що це викликало

протилежну реакцію (цілком логічно, правда ж?). Я відкрила для себе Шевченка зовсім недавно – буквально перед тим, як мені його запропонували проілюструвати. Це був просто випадковий похід до музею (перший випадковий, а потім через кілька днів вже спеціально кілька разів ходила – перевірити стійкість враження) і там мене просто накрило: “Йолкі, а він крутий, виявляється!”. Ну, тобто – і як художник (он на скільки років випередив тих самих передвижників!), та і взагалі – непересічна особистість. Якраз там і подумала, а чи не зробити серію робіт на тему віршів?.. А тут раптом Мар’яна Савка зателефонувала і запропонувала зробити “Кобзарик” (бійтеся думок своїх)” [4]. Це важливий факт, який показує творчі імпульси, які передували народженню ілюстраційного бачення книги, відкриває еволюційність пошуків графічної концепції.

Ця інформація для пересічного читача може і не бути важливою, проте в окремих контекстах її значення важко переоцінити: наприклад, для молодших школярів цікавим буде дізнатися про історію створення книги (це і момент наближення до книги як твору мистецтва), а для студентів спеціальності “Видавнича справа та редагування” досвід створення подібної книги може стати прикладом для ініціації соціально значущого видання, зразком вдалого вертикального маркетингу (видавничої модифікації та інтерпретації класики).

Візуалізаційна інтерпретація художнього світу творів Тараса Шевченка у книзі “Дитячий кобзар” здійснена професійно: самодостатність ілюстрацій, їх художня й естетична виразність, доповнюється вдалою режисурою та архітектонікою видання. Дитяча книга уособлює собою твір “унікального синтетичного виду просторових мистецтв і в ній особливу роль відіграють нетекстові форми подання інформації” (Е. Огар) [10, с. 117] – ілюстрації та форма/формат видання. Обраний видавництвом формат для “Дитячого кобзаря” дозволив розширити просторовий вимір поезії Шевченка, увиразнив її епічність, посприяв деталізації предметного світу. Формат теж додає ексклюзивності виданню, сприяє його читабельності.

Повнокольорні форзаци, на яких нестандартно зображена сільська панорама, і ця нестандартність досягається через обраний для візуалізації генеральний образ котів. Цікавим є художній хід ілюстраційного оформлення сторінок, на яких розміщується зміст, вихідні відомості. Таке видавниче рішення зумовлене загальною графічною концепцією видання та сприяє ефекту тяглості спілкування з книгою: для читачів окресленої цільової аудиторії характерним є увага до яскравих деталей-образів.

Виданню властива продуманість шрифтово-верстальної режисури тексту, стилістики і принципів поєднання тексту та ілюстрацій – ці складники сприяють творенню композиційної цілісності видання як художнього організму. Актуальним для комплексної оцінки якості видання є аналіз шрифтового оформлення “Дитячого кобзаря”. Андрій Бочко, дизайнер книги, характеризуючи шрифтове оформлення книги, зазначає: “Цей шрифт називається “Gabriola”. Він, по-перше, красивий. Передає дух книжки. По-друге, він нескладний абсолютно. Я дуже рідко бачив, щоб цей шрифт використовувався. Тому ми вирішили спробувати. Він легко читається” [3].

Аналіз книги у фокус-групі довів, що не всім дітям з легкістю дається сприйняття обраного шрифту. По-перше, ускладнювало процес читання несприйняття буквиці на початку текстових блоків; по-друге, накреслення у цій гарнітурі літер “м” і “т” має свою специфіку, в результаті якої виникало сплутування цих літер; по-третє, багато текстів подаються безпосередньо на ілюстраціях, що в окремих випадках ускладнювало читання ([14, с. 8-9]). Для дорослого читача обрана гарнітура не складає труднощів у читанні і вона дійсно художньо увиразнює зміст поезій та резонує із ілюстраціями, надаючи виданню естетичної привабливості і довершеності.

Комунікативна ефективність “Дитячого кобзаря” теж є показником якості видання. Обрані твори Тараса Шевченка для видання володіють “високим духовно-психологічним розвивальним потенціалом” (Е. Огар) [10, с. 118], крім того вони є національно маркованими. Бажання упорядників знизити градус соціальної проблематики часом порушує цілісність Шевченкового тексту (художнього), тому в цьому контексті може виникати потреба залучення дорослого читача. Наприклад, з поеми “Катерина” подано 4 рядки: “Реве, свище заверюха. // По лісу завило; // Як те море, буде поле // Снігом покотилось” [14, с. 24]. Пейзажна замальовка повністю позбавлена не тільки соціального звучання,

але й особистісного – на рівні драми Катерини. У Шевченка ж асоціальних текстів немає. Пейзажні елементи в його творах є поетикальним засобом, проте в позатекстуальному розрізі (як в ситуації з обраним фрагментом тексту з “Катерини”) вони не несуть додаткового смислового навантаження, перетворюються у звичайну, хоч і майстерно візуалізовану словом, замальовку зимового пейзажу. Для цільової аудиторії, яку означили упорядники, можна було обрати більш цілісний фрагмент з поеми, що сприяло б цілісності сприйняття поезії Шевченка.

Поезію “Зацвіла в долині” теж доцільно було подати повнотекстово, а не через фрагмент [14, с. 30], тим паче, що простір сторінки дозволяє це зробити.

Якість і формат видавничої інтерпретації творчої спадщини поета, здійснений “Видавництвом Старого Лева”, є ще одним доказом актуальності Шевченкового слова, підтвердженням множинності прочитань творів Кобзаря – як літературознавчих, так і видавничих. Підсумуємо словами провідного шевченкознавця Г. Клочка: “...кожна інтерпретація Шевченкової поезії не може бути вичерпною, і через те процес наближення до неї є безконечним” [6, с. 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавенко С. Оцінка якості поліграфічної продукції [Текст] / Світлана Гавенко // Друкарство. – 1999. – №2(25). – С. 20.
2. Гавенко С. Три кити кваліогії книги [Текст] / Світлана Гавенко // Друкарство. – 1999. – №2(25). – С. 54 – 55.
3. Дитячий «Кобзар» видали у Львові [Електронний ресурс] // <http://1tv.com.ua/uk/news/2012/09/12/26888>
4. «Дитячий кобзар» в ілюстраціях Марини Михайлошиної [Електронний ресурс] // <http://www.chytomo.com/news/dytyachyy-kobzar-v-ilyustratsiyakh-maryny-mykhaylyshynoyi>
5. Кобзарик-школярник. Т. Г. Шевченко [Текст] / Укладач О. Д. Сиплива. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – 224 с.
6. Клочек Г. Д. Шевченкове Слово : спроби наближення [Текст] / Г. Д. Клочек. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 416 с.
7. Крайнікова Т. С. Культура видання : дефініція, структура та чинники [Текст] / Т. С. Крайнікова // Наукові записки Інституту журналістики. – 2011. – Том 43. – Квітень-червень. – С. 134–138.
8. Мильчин А. Э. Культура издания, или Как не надо и как надо делать книги : практ. руководство [Текст] / Аркадий Эммануилович Мильчин. – М. : Логос, 2002. – 224 с.
9. Огар Е. І. Дитяча книга : проблеми видавничої підготовки : навчальний посібник [Текст] / Емілія Огар. – Львів : Аз-Арт, 2002. – 158 с.
10. Огар Е. І. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби) : монографія [Текст] / Емілія Огар. – Львів : Світ, 2012. – 320 с.
11. Перевидання «Кобзаря» з ілюстраціями Василя Седяра презентували в Києві [Електронний ресурс] // Друг читача. – 2009. – 18 вересня. – Режим доступу : <http://vsiknygy.net.ua/news/4359/>
12. Поліграфія. Видання для дітей. загальні технічні умови (відповідно до СОУ 22.2-02477019-11:2008, чинного від 06.10.2008 р., розробленого ВАТ «УНДПП ім. Т. Г. Шевченка») // Стандарти в поліграфії та видавничій справі [Текст] : довідник / Б. В. Дурняк, В. П. Ткаченко, І. Б. Чеботарьова. – Львів : Вид-во Української академії друкарства, 2011. – 320 с. – С. 245-263.
13. Світ побачило нове перевидання «Кобзаря» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newzz.in.ua/newzz/1148871706-svit-pobachilo-nove-perevidannya-kobzarya.html>
14. Тарас Шевченко. Дитячий кобзар [Текст] / Тарас Шевченко. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2012. – 64 с.
15. Тарас Шевченко. Мені тринадцятий минало [Текст] / Тарас Шевченко ; ілюстрації Віктора Глуздова. – К. : Веселка, 1983. – 20 с.
16. Тарас Шевченко. Мені тринадцятий минало [Текст] / Тарас Шевченко ; ілюстрації Катерини Штанко. – К. : Веселка, 1989. – 180 с.
17. Теремко В. Видавництво-XXI. Виклики і стратегії : монографія [Текст] / Василь Теремко. – К. : Академвидав, 2012. – 328 с.
18. Теремко В. І. Видавничий маркетинг : навч. посіб. [Текст] / В. І. Теремко. – К. : Академвидав, 2009. – 272 с.
19. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практичний посібник [Текст] / Микола Тимошик. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
20. Ткаченко І. Кваліогія видання : навчально-методичний посібник [Текст] / Ірина Ткаченко. – Кіровоград : ПП. «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2011. – 76 с.